

Dulcamara

Winkler Gábor

Régóta szeretnék egy fejezetet szánni ennek a szeretnivaló sviháknak (és életre keltőinek). Megemlékeztem persze róla több korábbi írásomban – így a nagy érzelmek színpadai megjelenését boncolgató könyvem,¹ s a vígoperákról írt munkám² egy-egy fejezetében is –, ám azokban csak érintőlegesen szerepelt. Pedig alakja a ma egészségügyében dolgozóknak sok fontos útmutatással – kommunikáció, bizalomkeltés, empátia, egészséges önbizalom, váratlan helyzetek áthidalása³ – szolgálhat. Nem szélhámossága – mert csaló, az emberi hiszékenységre építő áldoktor –, hanem felsorolt tulajdonságai teszik egészében oly megnyerőnek, szívekbe lopózónak. Tudok kollégáról, akit – segítőkészsége, minden helyzetben megoldásra törő buzgalma folytán – barátai régóta Dulcamaraként említenek, olyannyira, hogy időközben e név rá is ragadt.

A dulcamara szó eredeti jelentése keserűdes. A *Solanum dulcamara* (=ebszőlő csucsor) Európában is termő gyógynövény, amelynek a száraiban és leveleiben lévő szaponinokat, szterineket és különféle alkaloidákat hasznosítják. Főzet és kenőcs is készül belőle. A népi gyógyászatban és a homeopátiás medicinában vértisztító teának, hányinger, reuma, krónikus bronchitis és asthma ellen használják, kenőcsváltozata beválhat csalánkiütésekre és viszkető

bőrelváltozásokra. A kifejezést alkalmazzák olyan személyek megjelölésére is, akik különösen érzékenyek az időjárás változásokra, elsősorban hűvös, nedves levegő érzézésére – pályafutásom kezdetén azt mondtuk „funkcionális eset”, ma meteoropataként említjük –, s ilyenkor a legváltozatosabb tünetekkel – „szervi” panaszokkal (gyomortáji érzékenység, puffadás), ízületi tünetekkel, fáradékonysággal, levertséggel, mentális panaszokkal – reagálnak.⁴

Ám rébuszokban beszélek. Miért is kellene az olvasásban idáig jutónak tudnia, hogy kiről, miről lelkendezem. Sietek hát pótolni mulasztásomat. *Donizetti Szerelmi bájtal* (*L'Elisir d'amore*) c. operája egyik főszereplőjét járja körül az írás. Színpadai alakját, az egykori valóságban is létező „archetípusát”, s alakja néhány számomra emlékezetes megszemélyesítőjét.

I DONIZETTI CSODADOKTORA

Már színpadai megjelenése is figyelmet keltő: „szózatot” intéz a felbukkanására összeseregglő bábész falusi néphez (v. ö. az olasz szöveget⁵ és *Blum Tamás* eredetit híven visszaadó prozodikus fordítását⁶). Az utolsó két sor az eredetiben: ez világszerte ismert és... persze máshol

Dulcamara bemutatkozó „szózata” (eredeti olasz szöveg⁵ és *Blum Tamás* fordítása⁶)

Io già suppongo e immagino
che al par di me sappiate
ch'io sono quel gran medico,
dottore enciclopedico,
chiamato Dulcamara,
la cui virtù preclara
e i portenti infiniti
son noti in tutto il mondo... e in altri siti.

Mivel a hírem már messze szállt,
Így tudnotok kell róla,
Hogy én volnék a medikus,
A híres enciklopedikus,
A doktor Dulcamara,
A bölcsességek tára,
Senki nem gyógyít, mint én,
Ezt tudja minden élő...
és... és... a többi szintén.

is. Zseniális bemutatkozás. Egyenesen népmesei ihletésű, mint a Pomádé király takácsai esetében. Ott: magára vessen, aki nem látja a császár új ruháját. Itt: önmagát okolhatja, aki még nem hallott alakjáról, a csodatevő gyógyítóról. Captatio benevolentiae.

A szövegkönyvíró Felice Romani eredeti librettója szerint Dulcamara aranyhintón utazik (in carre dorato), mögötte a bakon egy szolga áll, aki a trombitát fújja. Így érthető, hogy a zenével, porfelhővel érkező idegen hírére összefut a falu apraja-nagyja, miként az is, hogy a csodadoktor „gyógyszeréről” hadart termékismertetője után így szól kísérelőjéhez: „Caludio, la tromba” (azaz: Claudio, trombitálj), vagy más előadásokon „musica, baletto” (zene és tánc). Milyen kár, hogy a modern rendezések figyelmen kívül hagyják a szövegíró eredeti utasításait, s helyette látványos fantazmagóriákkal, léghajóval, vagy űrrakétával hozzák a színpadra a kuruzslót.

Dulcamara szerencsés pillanatban érkezik a főleg gazdálkodókból álló kis olasz faluba. A férfiak a szép és gazdag, de erényei tudatában orrát fennhordó „tanyagazda” Adinába szerelmesek. Reménytelenül, akárcsak az ágrólszakadt kertészlegény, Nemorino. A lány snájdig, jóképű gavallérra vágyik, mint a kis egysége élén betoppanó káplár, Belcore. A katona nem is tétlenkedik, tüstént udvarolni kezd a szépségnek, akinek láthatóan tetszik is a hadfi széptevése. Megérkezik a csodadoktor is, aki maga kotyvasztotta varázsszerét akarja rásózni az egybegyűltekre, amely „gyógyítja a kolerát és megöli a tetvet, de nem tartalmaz mérget, mert törvényesen védett”.⁶ Nemorino tőle kér segítséget. Van-e nála abból a bájjitalból, „amivel Isotta lobbantotta szerelemre a daliás lovagot, Trisztánt” – ahogyan ezt a darab elején, Adina felolvasásából hallotta (Izolda nevét félreértve). Az áldoktor hibbantnak nézi, s varázsitalként egy üveg muskotályt ad el neki. Az alkoholhoz nem szokott ifjúnak hamar a fejébe száll a bor, ám hiába virágos jókedve, a „szer” nem lágyítja meg imádjottja szívét. Újabb adagra lenne szüksége, de pénze fogytán. Belcore bosszús, mert az Adinával vágyott kézfogó csak késik-csúszik. (Hát persze, hiszen a lány jobbra csak az egyre késő Nemorino bosszantására megy bele az eljegyzésbe.) Így, amikor meghallja a szerelmi vetélytársának tartott legény pénzzavarát, felajánlja: álljon be katonának, s azonnal húsz tallér üti a markát (ő pedig felleteseként félreállíthatja a nőülési tervét akadályozó

falubelit). Nemorino a kezébe csap, s a megszerzett pénzzel Dulcamarához rohan, hogy felvásárolja készletét. Közben elterjed a hír, hogy meghalt az ifjú dúsgazdag nagybácsija, s minden vagyonát ráhagyta. Így egy csapásra a környék legtehetősebb emberévé válik. Adina is értesül kétségbeesett szerelmese lépéséről, s mert időközben rájön, hogy mégis az őt önzetlenül imádó fiú a hozzávaló, visszavásárolja toborzólevelét. Aztán – megvallja a legénynek, hogy viszonzszereti. Teljes a boldogság. Belcorét másik helyőrségbe vezénylik, de nem búslakodik, mert könnyen kapható széplány mindenütt akad. Búcsúzik Dulcamara is, fennen hirdetve, hogy gyógyszere nemcsak gyógyít, hanem gazdagságot és szerelmet is hoz.²

A cselekmény forrása a spanyol író, Silvio Malapertó *Il filtro* (A párlat) c. novellája, amely *Stendhal* (eredeti nevén: Marie-Henri Beyle) fordításában, folytatásokban jelent meg a *Paris Revue* c. lap hasábjain, 1830-ban. Ő készített belőle azonos címmel szövegkönyvet is a francia zeneszerző, számtalan operát is jegyző *Daniel-François-Esprit Auber* számára. Darabját 1831-ben mutatták be a párizsi operában (akkori játszóhelyén, a Salle Le Peletierben). Más források szerint *Malapertó* írása csak ötletként szolgált *Scribe* számára, s a történet egészében az ő fejében született meg. Amikor 1832-ben a felkérés váratlanul visszamondó zeneszerző miatt darab nélkül maradt a milánói Teatro Canobbiana (a későbbi Teatro Lirico), a korábban több operájával sikert arató Donizettihez fordult segítségért. A zeneszerzőnek mindössze hat hét állt rendelkezésére, hogy elkészítse művét és betanítsa a szereplőket. Bevált szerzőtársát a népszerű – 125 zeneszerzőnek összesen 80 szövegkönyvet készítő^{7,8} – *Felice Romanit* kereste meg, s ő *Scribe* munkájának átdolgozását ajánlotta.

A librettó és a partitúra két hét alatt (!) készen állt. A sebtében összehozott mű azután hatalmas tetszést aratott. Pedig az előjelek nem voltak biztatóak: „van egy német primadonnánk, egy tenorunk, aki dadog, egy buffó (ti. bariton – WG), akinek olyan a hangja, mint egy kecske, és egy francia basszista, aki nem nagy szám” – írta *Donizetti Romaninak*.⁹ Baljósolata nem igazolódott. Érzelmes vígoperája (műfaja szerint *dramma giocoso* [szó szerint játékos dráma, értelemszerűen: romantikus komédia]) a Milánó számára írt legsikeresebb művének bizonyult. A szezonban összesen 33-szor tűzték műsorra. Ma Olaszországban a leggyakrabban játszott, világszerte a 14. leg többször színpadra kerülő opera.⁹

A zeneszerző igencsak szerethette a szerelmesek egymásra találását akaratlanul is révbe juttató „éles eszű, gátlástalan opportunistáját” – ahogyan Dulcamarát egy mai ismertető jellemzi.⁸ Erre utal, hogy míg Adinának és Nemorinónak a standard változatokban csak két-két szólószáma van (egy felvételen Adina harmadik áriája is szerepel, de még kérdéses, hogy *Donizettitől* származik-e és biztosan csak utólag került a partitúrába), Belcorénak csak egy, a csodadoktornak három is. Igaz, hogy utóbbiakból egy, a 2. felvonás elején elhangzó „barcarola” – Nina, a gondoláslány és Revenzi, a szenátor története – formáját tekintve kettős. Dallama azután a 2. felvonás fináléjában, más szöveggel, immár szólószámként is visszatér.² A szövegíró, Felice Romani özvegyének emlékirataiból ismert, hogy a 2. felvonás eljegyzési jelenetbe iktatott buffó kettős kifejezetten a zeneszerző ötlete volt, hogy ezzel is oldja a szcéná feszültségét, a cselekmény szomorúságba hajló voltát.²

I DULCAMARA VALÓS ELŐKÉPEI

A 17. századtól a 19. század közepéig tartó időszak Európájának jellegzetes alakjai voltak az utazó kereskedők, vándor vigécek.

Ez a periódus a korábban egységes kereskedőszakma kettéválásának, a jellemzően városokba tömörülő „nagykereskedők” (negozianti = tárgyalók) és a lakossággal közvetlenül kapcsolatot tartó árusok (mercante a taglio = végeladó) elkülönülésének kora. Míg előbbieket a szakma felső körét képviselték, utóbbiak – a többség – több csoportba tagolódtak.¹⁰ Megjelentek a boltosok (venditore=eladó), az utcai árusok (venditore ambulante), a vándorkereskedők és a házalók. Ez utóbbiak között igen szűk a mezsgye, az olasz nyelv – szemben az angollal és a magyarral – nem is tesz különbséget közöttük. Ez a magyarázata, hogy operakalauzok egyaránt házalóként jegyzik

Rossini Tolvaj szarka c. operájának Isaccoját (aki valóban portékáját házról házra kínáló árus) és az időben később született Bohémélet Parpignolját, aki valójában utcai árus. Az operettirodalom is számon tart egy házalót – igaz, kiderül róla, hogy csak álcaként bújta a bőrébe – Berthold személyében, Offenbach A 66-os szám c. operettjében.

A darabbeli Dulcamara a vándorkereskedő, az erdő-mező növényeiből „gyógyszereket” készítő javas ember és a kuruzsló keveréke. Másképpen ügyeskedő életművész, az emberi ostobaság vámszedője. Alapvető eszköze a meggyőző képesség és a serendipitas, a véletlenszerűség, a váratlan dolgok megragadása és kiaknázása.

Scribe verziójában – Auber operájában – Fontanarose a neve. Beszélő név. Szó szerinti fordításban rózsaszökőkutat jelent, átvitt értelemben azonban olyan ember jelölésére szolgál, aki lyukat beszél mások hasába. Dulcamara is értelmezhető beszélő névként, csak másként. A szó „keserű” jelentése a figura egészére vonatkozatható. Hiszen lételeme a megtévesztés, ám ezt olyan szeretettel, behízelgően teszi, hogy nem lehet igazán haragudni rá. Jelentést hordoz a káplár neve is. Scribe-nél Jolicoeur (=szép szív[ú] értsd: bájolgó), *Donizettinél* ennek olasz megfelelője (bel core).²

A véletlenszerűség egyébként a darab cselekményének egyik vezérmotívuma. Ilyen a hetvenkedő katona megjelenése – ami végképp összezúzni látszik Nemorino szerelmi terveit –, a csodadoktor felbukkanása és a titkos elixír, a remélt szerelmi bájital elérhető közelségbe kerülése, valamint a gazdag nagybácsi váratlan halála, ami révén az ágrólszakadt ifjú egy csapásra a környék leggazdagabb emberévé válik. S itt következik Dulcamara zsenialitása, aki egy pillanat alatt mindezt a maga javára fordítja, amint azt a mű záró sorai is tudatják:

A mű záró sorai (eredeti olasz szöveg⁵ és Blum Tamás fordítása⁶)

Prediletti dalle stelle,
io vi lascio un gran tesoro:
tutto è in lui; salute e belle,
allegria, fortuna ed oro,
rinverdite, rifiorite,
impinguate ed arricchite:
dell'amico Dulcamara
ei vi faccia ricordar.

Jámbor istenfélő népek,
Én most néktek búcsút mondok,
Hoztam néktek békeséget,
Tőlem lett itt minden boldog.
Sokasodjatok és hízzatok
És ússzatok a pénzben,
Elmegy innen Dulcamara,
Egyszer visszatér majd ő.

EMLÉKEZETES ELŐADÁSOK, FELEDHETLEN MŰVÉSZEK

Bármilyen meglepő, e bájos vígoperának csak 1964 májusában volt az operaházi ősbemutatója¹¹ (a Nemzeti Színházban 1838-ban már játszották, de sikerszeriáját nem követte folytatás). Az előadást Békés András rendezte – sokan az egyik legkreatívabb munkájának tartották –, amelynek külön truvája volt, hogy a díszlet is „játszott”. A falucska utcáit, tereit szegélyező házak ide-oda forogtak – díszletmunkások bújtak meg bennük –, így jelezvén a helyszínnek változását. Az előadás végén azután, a művészek után egyenként kigurultak a színpad szélére és „meghajoltak”, így köszönvén meg a közönség tetszésnyilvánítását.

Az előadás egészében szerencsés csillagzat alatt született. Kiváló énekesek bújtak a szereplők bőrébe. Nemorinót a párhuzamos szereposztásban a két kiváló lírai tenor, Réti József és Bartha Alfonz, a szép Adinát a színház vezető koloratúrszopránjai, Gyurkovics Mária és Ágay Karola, a felfuvalkodott káplárt Palócz László és Bende Zsolt keltették életre. (Utóbbi később Glyndebourne-ben is sikert aratott a figura megformálásával.)

Dulcimarát a premieren a színház egyik vezető basszista, Szalma Ferenc énekelte, megbízhatóan. A második szereposztás kuruzslója Várhelyi (eredetileg: Weisz) Endre volt, buffó szerepekben való jártasságát kiválóan kamatoztatva, hangban és játékban egyaránt kabinetalakítást nyújtott (egy későbbi előadást részvételével rögzített a Magyar Televízió is, a You Tube-ról sokáig letölthető is volt). A szerep egyik legjobb megformálója volt, akit színpadon láthattam.

Három év megszakítással 27 éven keresztül volt operaházunk magánénekesé – „hivatalos” besorolással a basszbariton fachban – vígoperák figurái (Don Pasquale, A sevillai borbély Basiliója, a Szöktetés a szerájból Ozminja, Nyársatnyelt Tóbiás, Ochs báró, Don Annibale patikus, a Hamuipóke Don Magnificója és mások), valamint karakter szerepek (Colline, Biberach, Hans Schwartz, Biedement Raimond stb.) sorának megformálásával. Nevét mégis hiába keressük az örökös tagok sorában. A címet – eddig – posztumusz sem kapta meg. Pedig alakításait biztos szereptudás, hatásos – esetenként túlkarakirozástól sem mentes – szerepformálás, őszinte komédiázó kedv

jellemezte. Nagy hangterjedelme folytán hangja fent és lent egyaránt biztosan szólt.

Szívesen kirándult a könnyűzenei műfajba is. A sorozat pincéréként Szirmay Mártával, az Operaház későbbi kiváló altjával az egykori zenés műsor, a TV Presszó egyik „házigazdájá” volt, s hosszú időn keresztül énekelt a Harsányi énekegyüttessel is (amelyet egy periódusban rajta kívül Operaházunk másik későbbi kiváló basszista, Antalffy [Zsíros] Albert is erősített).¹² Sajátos zenei stílusukat felvétel is őrzi.¹³ Ő kölcsönözte Maci Laci magyar hangját is a szeretnivaló tudálékos medvéről készített amerikai filmsorozatban.

Komikus szerepeiben az igazi clown volt. A mindig, minden helyzetben nevetetni akaró. Ha kellett, az asztal tetejére ugrott, ha szükségét érezte, széles gesztusokkal kísérté – az akkoriban mindig magyarul énekelt – operaszöveget. Ebből az örökre tréfára kész, a szerepéből ki-, a nézővel összekacsintó természetéből eredt, hogy néha túlmozogta a megszemélyesítendő figurát. Ám mindez szerepértelmezéséből fakadt és kiváló hangi diszpozícióban tette.

Érdemes idézni a kiváló operadramaturg és rendező Till Géza Bartók Rádióban elhangzott, ma Facebook-bejegyzésként olvasható visszaemlékezését: „Egészen kivételes jelenség az ilyen ős-komédiázókedv, ami lényét mind a magánéletben, mind a színpadon jellemezte. Operai kollégáinál a játék, az alakítás vizuális adottsága jobbra szerencsés többlet az énekhang mellett, míg Várhelyinél a hang, az éneklés csupán egyike, s talán nem is mindig a legfontosabb, a rendelkezésére álló kifejezési eszközöknek. Fölényes muzikalitása nem ismert zenei nehézségeket, tökéletes biztonsággal győzte bármely kor stílusának akár intonációs, akár ritmikai buktatóit. Bizonyára ezért tudott minden energiájával a szerep színészi feladataira koncentrálni. Szerepeiben mindig tudott valami újat, frisset nyújtani, sohasem ismételte.”

Az emlékezetrontó, alattomos betegség viszonylag korán leparancsolta a színpadokról, s életét is mindössze 55 évnnyire szabta a sors. Emlékét egykori lakóháza falán emléktábla, művészetét, a Várhelyi-dinasztia történetét könyv,¹⁴ hangját opera-, operett- és nótafelvételek, valamint egykor bakelitlemezeken megjelent részletek őrzik.

Öt évi sikerszeria után – miközben egy harmadik szereposztás is színpadra lépett – a darab lekerült operaházunk műsorrendjéről,

hogy kilenc év elteltével, 1978-ban, új szereplőkkel újuljon meg. Ekkor öltötte magára *Begányi Ferenc* a csodadoktor jelmezét.

A magas termetű, erős testalkatú, zengő hangú basszista énekkari tagként, majd magánénekesként több mint 30 éven keresztül szolgálta Operaházunkat (2002-ben posztumusz örökös tag címet kapott). *Verdi*, *Wagner* és *Puccini* operahősei mellett szívesen énekelt vígjátéki figurákat is. A basszus irodalom szinte valamennyi nálunk játszott főszerepét megszólaltatta. Alakításait mindvégig az elegancia jellemezte, legyen szó a *Boccanegra* idős patrícusáról, *Fiescóról*, a *Don Carlos* Fülöp királyáról, a *Faust* Mefisztójáról, *Kékszakállúról*, *Borisz Godunovról*, a nyomorék *Porgy*-ről vagy a *Mahagonny Hétszentség Mózeséről*, a *Kékszakáll* *Oscar* grófjáról, *Ochs* báróról. Ha *Várhelyi Dulcamaraját* a plebejus természet, a közvetlenség jellemezte, *Begányi* kuruzslója hűvösen decens, szarkasztikusan behízelt volt.

*Fodor Gézá*nak a *Muzsika* hasábjain Mefisztó alakításáról írt sorai valamennyi szerepére érvényesek: „...A szálfatermet, a ragyogó fellépés-megjelenés, a pompás orgánus, no és persze a művészi szuggesztivitás problémátlanul tesz számára, hogy megfeleljen a szerep dimenzióinak.”¹⁵ S hogy milyen volt az általa megformált Mefisztó? Idézem: „...*Begányi Mefisztója*, miközben csakugyan „az avvilág királyaként” emelkedik ki környezetéből, egyszerűen megkapóan emberi lény is, sőt valami egészen különleges lírai sugárzása van. Bármilyen képtelenül hangzik is: ez a Mefisztó humanista.”¹⁵ Igen, *Dulcamaraját* is ez a lírai kisugárzás járta át, az áldoktorban megbúvó embert állította elé. Ennek különös példája volt az *Adinával* énekelt második felvonásbeli kettőse, ahogyan – félreértve a lányban felébredő szerelmet – neki is „bájitalt” kínál bánata orvoslására, a megszerezni kívánt ifjú elnyerésére. A lány elutasító válaszára – nincsen szüksége csodaszerére, neki saját módszere van – felhangzó sort „...manapság a kemiahoz (így, kemia és nem kémia – WG) már a nők is értenek...” őszinte, csodálkozással vegyes megdöbbenéssel tolmácsolta.

Sokat foglalkoztatott, egyszerű művész volt, számtalan rádió- és hangfelvétel közreműködője. Ám idegrendszere nem tudott megbirkózni egyre meredekebben ívelő karrierje terheivel. Alkotóereje teljében, 63 évesen fejezte be földi pályafutását.

Aligha keltek meglepetést, ha harmadikként *Gregor Józsefet* emlitem a szerep legkiválóbb életre keltőinek

sorában. A sorrend korántsem rangsort, csupán időbeliséget jelent. Budapesten 1979-ben láthattuk először a később New Yorkban, a Metropolitan Operában is sikerre vitt *Dulcamaraját*.¹¹

Formálisan mindössze négy évig, 1977 és 1981 között volt a budapesti operaház szerződött tagja. De már előtte, 1966-ban is színpadra lépett az *Aida* *Ramfis* főpapja – és a következő években három további mű – szerepében, s utána is, egészen 1966-ig visszajáró, mindig szeretettel várt vendégművész maradt.¹⁶ Megszakításokkal ugyan, de összesen 37 éven keresztül állt operaházunk színpadán, s 2020-ban – megérdemelten, posztumusz – a színház örökös tagjai sorába lépett. (Kossuth-díja, érdemes és kiváló művész elismerése mellett örökös tagja „anyaszínházának”, a pályáját elindító Szegedi Nemzeti Színháznak is, díszpolgára Szeged városának, s tagja a Halhatatlanok társulatának.)

Bár a basszus operairodalom szinte minden vezető szerepét elénekelte – s a szigorú dirigens, *Vaszy Viktor* által kifejezetten számára tett engedményekkel eredetileg bariton hangra írt hőst, *Verdi* *Falstaffját* is sikerre vitte –, a legnagyobb elismeréseket komikus figurák – a Sevillai borbély *Basiliója*, a *Figaro* házassága bosszúszomjas doktora, *Bartholo*, a *Don Pasquale* zsörtölődő címszereplője, s *Donizetti* áldoktora – megformálásával aratta. Négy hónap alatt három opera összesen 18 előadásával meghódította az igényes New York-i közönséget is.

Amerikai vendégszerepléséről így ír a Metropolitan egykori nézőtéri főfelügyelője, *Krénsz József*: „A szélhámos kuruzsló alakítása remek kritikákat kapott, a szerep megformálóját a műfaj klasszikusához, *Fernando Corenához* hasonlították, hang- és színészi tehetsége mellett kiemelték érthető olasz szövegmondását.”^{17,18} Portlandban, az igazán csak termete és komikus vénája alapján rá szabott – hangfekvésétől idegen – opera, a *Falstaff* címszerepének megformálása után egy elragadtatott kritika egyenesen az operajátzás *Magic Johnsonjának* nevezte¹⁷ (ami különösen nagy szó abban az országban, ahol a kosárlabdát „nemzeti sportként” tartják számon).

Dulcamarája – Budapesten – bozontos szemöldökével, loboncos hajával, a köpenyébe rejtett kitüntetéstömeggel egyfajta sátáni külsőt öltött. Figurája a szerep teljes hangbeli uralása mellett a hóbortos alak varázsló jellegét emelte ki, azt, amit az opera már idézett záró sorai sugallnak,

nevezetesen, hogy minden jótett, szerencsés fordulat az ő mesterkedéseinek köszönhető. Nagy kár, hogy a magyar hanglemezipar e kiváló alakítás egészét nem rögzítette, így árialemezén csak már hivatkozott bemutatkozó áriája (Udite, udite, o rustici! [Ti népség! E szózat, ím néktek szól]) hallható. A MET-ben életre keltett alakról csak fényképek és újságokban megjelent előadás értékelések, kritikák jutottak el hozzánk.^{18,19}

Három kiváló énekes, három eltérő szerepfelfogás. Mégis, mindegyik emlékezetes alakítás. Talán megbocsátható, ha a szerep számomra legkedvesebb megformálóiként őket, s nem leghíresebb külhoni megformálóikat, *Fernando Corenát*, *Enzo Darát*, *Bryn Terfelt*, *Sir Geraint Evanst* vagy a veretes Verdi-hősök sorát sikerre vivő *Ruggero Raimondit* említettem. Ám alakításaikat legfeljebb előadás-felvételekből ismerhetjük.

„Egy ősi legenda, egy kétes eredetű csodagyógyszer és egy könnycsepp: néha ennyi kell ahhoz, hogy boldogan élj, míg meg nem halsz” – kezdi ismertetését a MET operakalauza.²⁰ (A könnycsepp utalás Nemorino híres románának kezdősorára: *Una furtiva lacrima* [szó szerinti fordításban: Egy rejtett könnycsepp, a prozodikus szöveg szerint: Úgy láttam, arca elborult].) „Ám az igazi varázslat nem palackban található. Sokkal inkább az őszinteségben, barátságban és tiszteletben kell keresni, amely képes egyesíteni két szívet.” Így válik a tragédiának induló történetből romantikus komédia, új keletű színházi szlenggel, „romkom”.

S akinek mesterkedései mindezt érvényre juttatják – Dulcamara. A csodadoktor, a generalis benefactor (=általános jótevő), aki egy kicsit valamennyiünkben lakozik, s akire titkon mindannyian várunk.

IRODALOMJEGYZÉK

- Winkler G: Orvos, patikus, betegségek a zenés színpadon. In: *Opera – Szelem halál, téboly a színpadon*. Holnap Kiadó, Budapest, 2021. pp. 203–218.
- Winkler G: Izolda bájtala, a gazdag nagybácsi, meg a csodadoktor. In: *Opera – Vigoperák: cselszövés, kapzsiság, kacagás*. Holnap Kiadó, Budapest, 2023. pp. 193–205.
- Solomon Y: Information Encountering at the Opera: What Donizetti and Romani's Opera Buffa L'elisir d'amore Can Teach Us About Pseudo-Serendipity in Human Information Behaviour. *Libri* 2020; 70(3): 181–195. doi:10.1515/libri-2018-0105
- Dulcamara. The School of Homeopathy [Internet]. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <https://www.homeopathyschool.com/the-clinic/self-help-remedies/dulcamara>
- Romani F, Donizetti G: L'Elisir d'amore. Libretti d'opera italiani [Internet]. Frissítve: 2018. 07. 08. Olasz. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <http://www.librettidopera.it/zpdf/eldam.pdf>
- Donizetti G; Blum T (ford.): Szerelmi bájtál. TarjánGZ [Internet]. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <http://www.tarjanzg.eu/libretto/szovegek/szerbajital.txt>
- Felice Romani. Wikipedia [Internet]. 2004. 05. 26. Frissítve: 2024. 08. 14. (megtekintve: 2025. 06. 26.) https://en.wikipedia.org/wiki/Felice_Romani
- Malone G: L'elisir d'amore: an opera about the perversity of human nature. Reaction [Internet]. 2023. 04. 29. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <https://www.reaction.life/p/lelisir-damore-is-an-opera-about-the-perversity-of-human-nature>
- Fuller N: L'elisir d'amore (Gaetano Donizetti). The Opera Scribe [Internet]. 2018. 03. 03. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <https://operascribe.com/2018/03/03/54-lelisir-damore-gaetano-donizetti>
- Buti G: The European merchant. Emergence and affirmation of a figure in the world – economy (sixteenth–nineteenth centuries). Encyclopédie d'histoire numérique de l'Europe [Internet]. 2020. 06. 22. Frissítve: 2025. 02. 19. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <https://ehne.fr/en/node/12409>
- Szerelmi bájtál. Opera Digi-Tár [Internet]. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <https://digital.opera.hu/alkotas/szerelmi-bajital/8978>
- Harsányi-énekegyüttes. Wikipedia [Internet]. 2011. 04. 14. Frissítve: 2025. 02. 25. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <https://hu.wikipedia.org/wiki/Harsányi-énekegyüttes>
- Breitner J, Salver B; Harsányi énekegyüttes: Mondja, mikor lesz szerencsém [Audio]. Hozzáférhető (2025. 06. 26.): <https://youtu.be/ixOYXZf7b7U>
- Nagy R: Várhelyi dinasztia. Nagy Róbert, Kazincbarcika, 2011. Hozzáférhető (2025. 06. 26.): <https://mek.oszk.hu/09200/09285>
- Vétek G: „Szent a régi törvény”. Emlékezés a 75 éves született Begányi Ferencre. *Opera-Világ* [Internet]. 2012. 02. 27. (megtekintve: 2024. 11. 30.) Archive.org-on archiválva (2022. 07. 05.): <https://web.archive.org/web/20220705071925/https://operavilag.net/in-memoriám/szent-a-regi-torveny>
- Gregor József. Opera Digi-Tár [Internet]. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <https://digital.opera.hu/szemely/gregor-jozsef/15375>
- Hollósi Zs: Gregor József 30 éve bebizonyította: Szegedről is lehet világkarriert csinálni. Szeged.hu [Internet]. 2024. 11. 19. (megtekintve: 2025. 06. 26.) <https://szeged.hu/cikk/30-eve-mar-annak-hogy-gregor-jozsef-bebizonyította-szegedrol-is-lehet-vilagkarriert-csinalni>
- Krénusz J: Negyven év a Metropolitan Operában. Holnap Kiadó, Budapest, 2011.
- Hollósi Zs: Gregor. Hollósi Zsolt, Szeged, 2008.
- What to expect from L'elisir d'amore. Metropolitan Opera, New York, NY, USA, 2018. Hozzáférhető (2025. 06. 26.): <https://www.metopera.org/globalassets/discover/education/educator-guides/elisir-damore/elisir.17-18.guide.pdf>

Ez a mű a Creative Commons
Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd!
4.0 Nemzetközi Licenc feltételeinek
megfelelően felhasználható.

